

Lentevergadering KZM 2017: abstracts

Inhoud

Plenaire lezing	2
Rik Vosters (Vrije Universiteit Brussel) en Gijsbert Rutten (Universiteit Leiden).....	2
Sectielezingen.....	3
Taalkunde	3
Karlien Franco (KU Leuven).....	3
Avril Verhelst (KU Leuven).....	4
Kim Schoofs (KU Leuven).....	5
Letterkunde.....	6
Tim Vergeer (Universiteit Leiden).....	6
Yannice De Bruyn (UGent).....	7
Sarah Menu (Universiteit Antwerpen)	8
Geschiedenis.....	9
Timo Van Havere (KU Leuven).....	10
Jelena Dobbels (Vrije Universiteit Brussel)	11

PLENAIRE LEZING

Standaardisatie en verfransing in de geschiedenis van het Nederlands

Rik Vosters (Vrije Universiteit Brussel) en Gijsbert Rutten (Universiteit Leiden)

Verfransing is een sleutelwoord in de geschiedenis van het Nederlands. Met name in de Zuidelijke Nederlanden wordt de dominante rol van het Frans verantwoordelijk geacht voor een gebrekkige ontwikkeling van het Nederlands, in schril contrast tot het Nederlands uit het Noorden, dat zich in de loop van de 17de eeuw tot een volwaardige standaardtaal kon ontwikkelen. In deze lezing gaan we na in welke mate het klassieke verhaal van Zuidelijke verfransing tegenover Noordelijke standaardisatie met empirische data ondersteund kan worden. We geven daartoe een overzicht van recent historisch-sociolinguïstisch onderzoek in Leiden en Brussel, en bespreken twee case studies waarbij we de invloed van het Frans nagaan op basis van ontleende suffixen (bijv. -age, zoals in het leenwoord *voyage*, maar bijvoorbeeld ook bij de Nederlandse stam *vrijage*). We besluiten met de observatie dat de invloed van het Frans sterk gebonden is aan extralinguïstische factoren zoals de tekstsoort, de plaats, maar ook het geslacht en de sociale achtergrond van de taalgebruikers in kwestie. Hoewel de rol van het Frans dus zeker niet overschat mag worden, is er een duidelijke nood aan meer empirisch onderzoek ter zake.

SECTIELEZINGEN

TAALKUNDE

Het gebruik van leenwoorden in de Brabantse en Limburgse dialecten: geografische en semantische factoren

Karliën Franco (KU Leuven)

Het gebruik van leenwoorden reflecteert dikwijls de structuur van de maatschappij doorheen de tijd (zie onder meer Van der Sijs 1996: xxxi). Ook in de traditionele dialecten van het Nederlands komen leenwoorden voor, hoewel onderzoek naar het gebruik van ontleend lexicaal materiaal in de traditionele dialecten beperkter is (maar zie bijvoorbeeld Giesbers 2008 voor taalcontact in het Kleverlandse dialectcontinuüm rond de Duitse grens). Deze paper biedt een overzicht van de geografische en semantische distributie van leenwoorden uit het Frans, Latijn en Duits in vier semantische velden (namelijk Kleding & persoonlijke verzorging; Karakter & gevoelens; Maatschappelijk gedrag, school & onderwijs en Kerk & geloof) uit de Woordenboeken van de Brabantse en Limburgse dialecten (WBD, WLD). Enerzijds blijkt daaruit dat ook in de traditionele dialecten lexicaal materiaal uit prestigieuze variëteiten ontleend werd. Zo worden Franse en Latijnse leenwoorden, bijvoorbeeld, doorheen de twee dialectgebieden gebruikt om te verwijzen naar concepten in verband met, respectievelijk, kleding en religie (bijvoorbeeld bavette voor een bef of nimbus voor een aureool). Anderzijds toont de distributie van de Duitse leenwoorden aan dat het gebruik van vreemd materiaal in de traditionele dialecten ook geografisch beperkter kan zijn en voornamelijk te wijten aan taalcontact met een geografisch nabije (standaard-)variëteit.

Referenties

- Giesbers, C. 2008. *Dialecten op de grens van twee talen - een dialectologisch en sociolinguïstisch onderzoek in het Kleverlands dialectgebied*. Doctoraatsthesis. Nijmegen: Radboud universiteit.
- Van der Sijs, N. 1996. *Leenwoordenboek: De invloed van andere talen op het Nederlands*. Den Haag: Sdu.
- WBD = Weijnen, A., Van Hout, R. & Van Langendonck, W. 1967-2005. *Woordenboek van de Brabantse dialecten*. Assen/Utrecht: Gopher/Van Gorcum.
- WLD = Weijnen, A., Draye, L. & Van Hout, R. 1983-2008. *Woordenboek van de Limburgse dialecten*. Amsterdam/Groningen/Utrecht: Gopher.

“Allee het begint wee zenne”: de discourse marker allee in het Nederlands in Vlaanderen

Avril Verhelst (KU Leuven)

Discourse markers zijn ‘een set van linguïstische items die in cognitieve, expressieve, sociale en tekstuele domeinen fungeren’ (Schiffrin, 2001: 54) en bekleden zodus een brede waaier aan functies. Als ‘contextuele coördinaten’ (Schiffrin, 1987: 326) markeren ze de situering in het discours en ze ‘leggen een relatie vast tussen een bepaald aspect van het discourssegment waarvan ze deel uitmaken (...) en een bepaald aspect van een voorgaand discourssegment’ (Fraser, 1999: 938). Dat de beschrijvingen van discourse markers veelal ietwat vagere contouren aannemen hoeft niet te verbazen gezien de moeilijkheden rond de afbakening van de items (Schourup, 1999). Nochtans is de wetenschappelijke interesse voor het onderwerp de afgelopen jaren stevig toegenomen, en ook in het Nederlands-Nederlands zijn al enkele discourse markers onderzocht, onder andere *wel* (Hogeweg, 2009) en *nou* (Mazeland, 2016). Specifiek in het Vlaamse gebied van onze pluricentrische taalregio vindt men een alomtegenwoordige, maar tot dusver onbestudeerde discourse marker, namelijk *allee*. De bedoeling van deze studie is om de discoursmarkerende functies van *allee* te beschrijven. Daarvoor is 26 uren interactionele data onderzocht die in 2013 bij 9 gezinnen in Antwerpen en Vlaams-Brabant verzameld werden, wat resulteerde in een corpus van 493 *allees*. Na een verkennende kwantitatieve analyse, werden de analyses vanuit discoursanalytisch perspectief uitgevoerd. Discoursmarkerende functies van *allee* die werden blootgelegd zijn onder meer frame marking (cf. Jucker, 1993), repair, en face-threat marking.

Verwijzingen

- Fraser, B. (1990). An approach to discourse markers. *Journal of Pragmatics*, 14, 383–395.
- Hogeweg, L. (2009). The meaning and interpretation of the Dutch particle *wel*. *Journal of Pragmatics*, 41, 519–539.
- Jefferson, G. (1984). Transcription Notation. In J. M. Atkinson & J. Heritage (Eds.), *Structures of Social Interaction*. New York: Cambridge University Press.
- Jucker, A. (1993). The discourse marker *well*: a relevance-theoretical account. *Journal of Pragmatics*, 19, 435–452.
- Mazeland, H. (2016). The positionally-sensitive workings of the Dutch discourse particle *nou*. In P. Auer & Y. Maschler (Eds.), *NU/NÅ. A family of discourse markers across the languages of Europe and beyond* (pp. 377–408). Berlin: De Gruyter, p. 377–408.
- Schiffrin, D. (1987). *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schiffrin, D. (2001). *Discourse Markers: Language, Meaning, and Context*. In D. Schiffrin, D. Tannen & H. E. Hamilton (Eds.), “The Handbook of Discourse Analysis”. dMalden: Blackwell Publishers.
- Schourup, L. (1999). Discourse markers. *Lingua*, 107, 227–265.

Framing in Vlaamse verzetskranten tijdens de Eerste Wereldoorlog

Kim Schoofs (KU Leuven)

Duitse censuur maakte het de Belgische bevolking moeilijk aan betrouwbaar nieuws te komen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Als reactie daarop, verschenen talrijke verzetskranten. In dit onderzoek wordt ideologie in Vlaamse verzetskranten onderzocht. Specifiek worden frames geanalyseerd, aangezien individuen via framing zowel voor zichzelf als voor hun interactanten identificeren hoe een situatie gedefinieerd moet worden (Ribeiro & Hoyle, 2000).

Het corpus is samengesteld met behulp van The Belgian War Press,¹ waarin alle nog bestaande edities van Belgische clandestiene kranten uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog zijn verzameld. De frames in de kranten zijn onderzocht volgens de ‘discours-historische’ aanpak binnen ‘Critical Discourse Analysis’, waarbij de ontstaanscontext van een tekst wordt bestudeerd en geïntegreerd in de analyse van de tekst zelf (Wodak, 2001).

De analyse van de context waarin de verzetskranten werden uitgegeven, wijst uit dat de polemiek tussen passivisten, die de verzetskranten publiceerden, en activisten, een grote invloed had op de inhoud. De teksten zijn vervolgens kwantitatief en kwalitatief geanalyseerd. Het kwantitatieve gedeelte gaat na hoe vaak verschillende actoren, frames en genres aan bod kwamen. Het kwalitatieve gedeelte, opgedeeld in een macro- en microniveau, onderzoekt welke tekstuele elementen zorgden voor het ontstaan van ideologische beelden en bij uitbreiding frames.

Bibliografie

Ribeiro, B., & Hoyle, S. (2000). ‘Frame analysis,’ in J.O. Östman en J. Verschueren (eds.) *The Handbook of Pragmatics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Wodak, R. (2001). ‘The discourse-historical approach,’ in R. Wodak en M. Meyer (eds.) *Methods of Critical Discourse Analysis* (pp. 63-94). London: SAGE Publications.

---

¹ <https://warpress.cegesoma.be>

LETTERKUNDE

Op de vlucht voor het neo-stoïcisme: De populariteit van Spaans repertoire in het Nederlandstalige theater van de zeventiende eeuw

Tim Vergeer (Universiteit Leiden)

Terwijl het neo-stoïcisme vervlochten zat in het werk van canonieke toneelauteurs, zoals Vondel en Hooft, cultiveerden de theaters van Amsterdam, Antwerpen en Brussel een genre dat emotioneel volledig afweek van de heersende neo-stoïsche opvattingen. Het gaat hier om de zogenaamde comedia nueva die tot ontwikkeling kwam in de tweede helft van de zeventiende eeuw en terugging op het toneel van de Spaanse toneeldichter Lope de Vega. De comedias trokken volle zalen, waar Vondels spelen ‘achter de toonbank’ werden weggeborgen. De populariteit van de comedia nueva in de Nederlanden biedt een nieuw en ander licht op de omgang met emoties in de Nederlandse zeventiende eeuw.

Geweld op de bühne in de Nederlanden (1630-1690)

Yannice De Bruyn (UGent)

Niet alleen in het veel bestudeerde Engeland, maar ook in de Nederlanden zag het publiek liters toneelbloed vloeien. In de loop van de eeuw werd het audiovisuele spektakel steeds excessiever door uitbreiding van de theatrale middelen. De representatie van geweld op de bühne kan ons veel vertellen over de cultuur waarin geweld is ingebed. In mijn studie staat echter de techniek centraal. De vraag hoe het geweld werd voorgesteld, heeft daarom voorrang op de vraag waarom dat gebeurde. Daartoe worden respectieve toneelcasussen afgezet tegen buitentheatrale representaties van geweld, zoals bijvoorbeeld prenten of processies. Met een publiek van crossmediale consumenten is kruisbestuiving tussen de verschillende media vanzelfsprekend. Ze in tandem bestuderen brengt bovendien parallellen en variaties aan het licht, en biedt inzicht in de representatiecultuur waarin ze plaatshebben. Tegelijk is het een bekend idee in de cultuurfilosofie dat media de perceptie voorafgaan en dat onze waarneming van de realiteit wordt vormgegeven door mediale parameters. Aangezien media in hun voorstelling sterk zijn bepaald door hun materialiteit, hoopt dit onderzoek door middel van vormelijke analyses bij te dragen aan de ontsluiting van de vroegmoderne omgang met geweld.

Manieren van minne. Mystieke liefde in de moderne tijd.

Sarah Menu (Universiteit Antwerpen)

Orewoet is het Middelnederlandse woord waarmee de dertiende-eeuwse dichteres Hadewijch in haar mystieke geschriften het diepe, redeloze verlangen naar de goddelijke liefde uitdrukt. De warme minnegloed die in de woordvorm en -betekenis vervat zit, spreekt ook vandaag nog tot de verbeelding. Zo debuteert de Nederlandse schrijfster Emy Koopman in oktober 2016 met de psychologische roman *Orewoet*, waarin ze de dunne grens onderzoekt tussen waanzin en liefde. De mystieke minne is – zoals de titel ook aangeeft – hét cruciale motief in de tekst. Door in een intertekstuele dialoog te treden met de middeleeuwse Hadewijch, transposeert Koopman de liefdesmystiek naar een fundamenteel moderne setting. In onze lezing gaan we na hoe de jonge auteur deze unieke vorm van liefde in haar roman karakteriseert. Aan de hand van drie begrippenparen – ratio en gevoel, transcendentie en immanentie, vrijheid en gebondenheid – wordt de mystieke minne in de moderne tijd geanalyseerd. De ruggengraat van deze korte uiteenzetting vormt de feministische existentiefilosofie van Simone de Beauvoir, die ook in haar magnum opus *Le deuxième sexe* (1949) over de christelijke mysticae reflecteert.

GESCHIEDENIS

Simpel, snel en goedkoop eten: een geschiedenis van de snack in Amsterdam (1900-2015)

Lenno Munnikes, Vrije Universiteit Brussel

Kleine simpele eetgelegenheden met eenvoudige snelle gerechtjes in het assortiment hebben vanaf het begin van de 20e eeuw het fundament gelegd voor buitenshuis eten in Amsterdam. Bakkers, banketbakkers en slaggers begonnen hun handgemaakte producten, naast als winkelaanbod, voor directe consumptie te verkopen. De opkomst van deze eetgelegenheden heeft de weg gebakend voor onder andere: lunchrooms, cafetaria's, snackbars, pannenkoekhuizen en poffertjeskramen. Zo ontstond een 'typisch Amsterdamse' manier van buitenshuis eten; simpel, snel en goedkoop.

Deze nieuwe manier van buitenshuis eten was niet alleen toegankelijk voor één deel van de inwoners van Amsterdam, maar werd bereikbaar voor jong, oud, rijk en arm. Dit laatste is al uniek als we kijken naar de literatuur over de geschiedenis van het ontstaan van eetculturen in westerse landen, waarbij over het algemeen een grote rol wordt toegekend aan een elite. Daarom beschouw ik snacks, en zeer zeker ook de verkooppunten daarvan, essentieel voor het ontstaan van buitenshuis eten in Amsterdam (en de rest van Nederland).

Lenno Munnikes (1976) is Promovendus Vrije Universiteit Brussel en onderwijsdirecteur aan de Hogeschool van Amsterdam.

Het belang van 1814: een inleiding op de Belgische archiefgeschiedenis

Timo Van Havere (KU Leuven)

Al in 1968 identificeerde Robert-Henri Bautier een ‘phase cruciale’ in de (Europese) archiefgeschiedenis, namelijk de periode die liep van de zestiende tot het begin van de negentiende eeuw. Dat was voor hem de tijd dat archieven een ‘arsenal de l’authorité’ waren. Na 1800 werd het archief daarentegen een ‘laboratoire de l’histoire’. Recenter onderzoek bevestigt deze evolutie en benadrukt het belang van 1800 als keerpunt.

Is deze periodisering ook van toepassing op België? Die vraag kan niet meteen worden beantwoord: de literatuur staat dat (nog) niet toe. Dat het Algemeen Rijksarchief in Brussel volgens een eigentijds oordeel het ‘bureau de consultation’ van Europa was in het midden van de negentiende eeuw, lijkt wel een positieve aanwijzing. Voor archivariissen – van vroeger en nu – geldt bovendien veelal 1796 of 1830 als begin van het ‘moderne’ Belgische archiefwezen, dat erg op geschiedschrijving was gericht.

In deze bijdrage wordt het begin van de Belgische archiefgeschiedenis ontleed. Elk beginpunt legt andere accenten: ‘1796’ herinnert aan het ontstaan van de Rijksarchieven, ‘1830’ aan het nationale kader en aan het aantreden van Louis-Prosper Gachard, die als Algemeen Rijksarchivaris tot 1885 grote invloed uitoefende. Hoe Belgische archivariissen als Gachard hun historiografische aspiraties ontwikkelden, kan hiermee echter niet worden verklaard. Daarom benadruk ik het belang van een ander beginpunt: het einde van de Franse overheersing in 1814. De macht die de geschiedschrijving over het archiefwezen uitoefende tijdens de negentiende eeuw, kan dan voor het eerst worden herkend.

De professionalisering van algemene aannemers in België (1870-1970)

Jelena Dobbels (Vrije Universiteit Brussel)

De negentiende-eeuwse industrialisatie zorgde samen met de Belgische onafhankelijkheid en de toegenomen aandacht voor publieke bouwprojecten voor een echte boom in de Belgische bouwsector. Om de steeds grotere bouwprojecten te kunnen opvolgen, was er nood aan standaardisatie en werd het principe van aanbestedingen meer en meer ingevoerd. In deze context ontstonden 'algemene aannemers', bouwactoren die geleidelijk aan de organisatie en uitvoering van volledige bouwprojecten op zich namen. Deze presentatie focust op de opkomst van algemene aannemers vanaf de jaren 1870, op hun beroepsorganisatie en op hun relaties met andere bouwactoren als architecten en ingenieurs.